Financováno Evropskou unií

Česká asociace streetwork.cz

NEVYPUSŤ DUŠI

Nejste na to sami

Síť pro každou školu

Praktická pomůcka pro školní poradenské pracoviště ke zmapování a propojení potřeb žáků*yň s vnější sítí podpory

Tento materiál společně připravily organizace
Nevypusť duši v rámci projektu Poslouchejme děti když s námi mluví,
reg. č. CZ.03.03.01/00/23_051/0004611
a
Česká asociace streetwork v rámci projektu
Klíč - Case management s dětmi a dospívajícími,
reg. č. CZ.03.02.02/00/22_027/0001196.

Nevypusť duši, z. s.
www.nevypustdusi.cz

Česká asociace streetwork, z.s.
www.streetwork.cz

Vydáno 2026

Obsah

Úvod ..... str. 4
O co se jedná? ..... str. 4
Pro koho jsou aktivity určeny? ..... str. 5
Kdy a jak aktivity používat? ..... str. 5
Kazuistika na úvod ..... str. 6
Aktivita - 4P ..... str. 8
Aktivita - Mapa pomoci ..... str. 14
Aktivita - Hranice mých kompetencí ..... str. 19
Závěr ..... str. 23

Úvod

V pomáhajících profesích (zdravotnictví, školství, sociální služby, ...) se často dostáváme do situace, kdy potkáme dítě, dospívajícího či celou rodinu, která se nachází v náročném životním období, kde síly jedné instituce nestačí. Rychle se potřebujeme zorientovat v aktuálním stavu a udělat první rychlé kroky. V těchto momentech se často ocitáme pod tlakem a pokládáme si otázky typu: Co všechno musím vyřešit? Co mám řešit jako první? Co dítě/rodina vlastně potřebuje? Co je příčinou situace a jak ji do budoucna odstranit? Mám to řešit ještě vůbec já nebo už to není moje kompetence? Kam až vlastně sahají moje kompetence při podpoře žáka*yně? Na koho se obrátit právě teď?

Díky odpovědím na tyto otázky a včasnosti propojení školního prostředí s dalšími službami dokážeme zabránit prohlubování nepříznivé situace dítěte/dospívajícího (dále jen žák*yně). Proto jsme se rozhodli spojit zkušenosti Nevypusť duši v oblasti podpory komunitní odolnosti (nejen) ve školách a České asociace streetwork z práce s ohroženými dětmi a mládeží v nízkoprahových službách a mezioborové spolupráce. Z naší praxe totiž víme, že na řešení těžkých situací tady nejsme sami, ale existuje celá síť lidí/služeb, které nám mohou při řešení pomoci.

O co se jedná?

Do rukou se Vám dostává tento průvodce. Nabízí cestu k přemýšlení o tom, jak skládat pomoc pro konkrétní žáky*ně a poskytuje podporu pro lepší orientaci v síti služeb v lokalitě. Níže uvedené aktivity jsme realizovali během mezioborových setkání (blíže **Mezioborová platforma ČAS** a **Síťovací setkání Nevypusť duši**), kde jsme pomáhali hledat pedagogům*žkám (i sociálním pracovníkům*icím) možnosti v příběhu žáka*yně (klienta*ky) či si sestavit síť spolupracujících lidí (institucí).

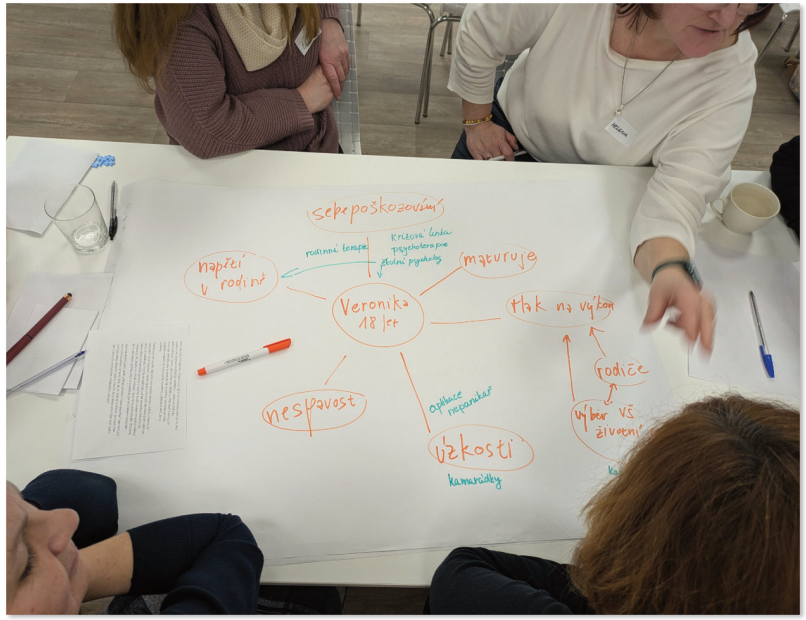

Jedná se o aktivity, které vás nebudou nutit listovat seznamy, ale vedou k přemýšlení v souvislostech při pomoci konkrétním žákům*yním a jejich rodinám. Nabízíme nástroj(e), který vás bude učit přemýšlet o potřebách daného žáka*yně a pomůže vám poskládat podporu na míru, a to s vědomím, že univerzální postupy zkrátka nefungují. Cílem není, abyste vytvořili jeden z mnoha dalších seznamů a adresářů institucí a služeb (i když to může být sekundární produkt). Takové přehledy málokdy odpovídají realitě ve všech regionech a člověk, aby je neustále aktualizoval. Naším cílem není ani teoretické vyjmenování různých typů služeb/profesí/institucí a jejich náplně práce, ten již můžete najít např. v materiálu **Síť služeb** od organizace Nevypusť duši a určitě bude v určité fázi aktivit dobrým pomocníkem.

Pro koho jsou aktivity určeny?

Při tvorbě materiálu i samotných aktivit jsme mysleli především na týmy školních poradenských pracovišť (dále jen ŠPP) a jednotlivé pedagogy*žky, kteří jsou často ti první, kteří zachytávají signály o potřebě pomoci žáka*yně a je právě na jejich odvaze a aktivitě, kam se podpora bude ubírat. Stejně dobře však může posloužit při přemýšlení komukoliv, kdo pracuje s dětmi, dospívajícími či celými rodinami.

Kdy aktivity používat?

Manuál využijete v momentě, kdy potíže žáka*yně přesahují možnosti vaší běžné praxe a vyžadují spolupráci více odborníků*ic. Pomůže vám ve chvílích, kdy si chcete ujasnit:

- co žák*yně doopravdy potřebuje,
- kdo může na dané potřeby, žáka*yně reagovat,
- jakou návaznou službu oslovit, a promyslet plán akutní či dlouhodobé podpory, role jednotlivých lidí a institucí v systému.

Pro lepší představu, jak aktivity mohou fungovat v praxi, vám jejich realizaci představíme na typické (ale smyšlené) kazuistice. Aktivity můžete realizovat jako jednotlivci, tým ŠPP (či sociální služby) nebo v rámci mezioborového setkání.

Kazuistika na úvod

Lukáš, 15 let, 9. třída ZŠ

Do nynější ZŠ nastoupil Lukáš ve 4. třídě a platil vždy za uzavřenějšího chlapce, ale bez nějakých výrazných problémů co se týče výuky a fungování v kolektivu. To se začalo pomalu proměňovat s nároky 7. třídy, kdy započaly jeho výraznější absence. Škola poslední dva roky chlapce vnímala hlavně skrze narůstající absenci, která v prvním pololetí 9. třídy dosáhla kritické hranice. V hodnocení silně propadl, často nosí prázdný batoh bez pomůcek a ve výuce působí apaticky. Aktuálně se dostal na tříleté učiliště, ale v současné podobě hrozí jeho selhání hned v počátku středoškolského studia.

V běžných hodinách je Lukáš často neviditelný, avšak jakmile na něj padne jakýkoli výkonový tlak, jeho tělo reaguje. Učitelé zaznamenali, že při výzvě k ústnímu zkoušení, nebo při zkoušení před tabulí chlapec „zamrzne“, začne se viditelně třást a nevydá ani hlásku. V reakci na tyto stavy pak často odchází ze třídy pod záminkou nevolnosti, nebo rovnou uteče ze školy domů.
Lukáš v rozhovoru s třídním učitelem sám uvedl, že v těchto momentech prožívá paralyzující strach a že sám sebe vnímá jako absolutně neschopného. Dále chlapec uvádí, že tyto pocity mají kořeny na prvním stupni, kde byl vystaven systematickému posměchu ze strany tehdejších spolužáků, protože nenosil značkové oblečení a měl starý model mobilního telefonu. V jeho prožívání se zafixoval vzorec, že bez finančního statusu nemá pro své okolí žádnou hodnotu.

O přestávkách Lukáš nekomunikuje se spolužáky, sedí osamoceně v zadní lavici a fixuje se na obrazovku telefonu. V aktuálním třídním kolektivu je izolovaný, vrstevníci ho vnímají jako podivína, to potvrdila i sociometrie třídy. V rámci preventivního programu ve třídě se svěřil, že v online prostoru tráví v průměru šest až osm hodin denně. Ze zachycených komentářů a jeho projevů je patrné, že vyhledává specifické internetové komunity zaměřené na takzvanou manosféru. Chlapec dále uvádí, že v takto laděných textech a videích našel logické vysvětlení své situace, přičemž přejímá názor, že lidské vztahy a úspěch u dívek jsou definovány výhradně materiálním kalkulem a penězi.

Zázemí rodiny vykazuje průběžně míru nestability. Matka, která chlapce vychovává sama, se školou komunikuje minimálně a po schůzkách a telefonátech u ní nedochází ke změnám. Matka reflektuje, že ji vše vyčerpává a nemá kapacitu situaci více řešit. Škola má informací o krizové situaci z minulosti, kdy matka musela být akutně hospitalizována na psychiatrickém oddělení. Lukáš a jeho mladší bratr museli být po dobu čtyř měsíců v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Lukáš v rozhovoru se svým aktuálním třídním učitelem, ke kterému má důvěru, přiznal, že tato vzpomínka v něm zanechala strach z rozpadu rodiny a ztráty domova.

Domácnost je paralyzována dluhy a exekucemi. Lukáš výchovné poradkyni potvrdil, že je kontaktovali věřitelé, kteří jim z bytu odnesli elektroniku, včetně zapůjčeného školního notebooku. O materiálním nedostatku svědčí i fakt, že Lukáš opakovaně vyjádřil, že má hlad, a matka v omluvách nepřímo potvrdila, že se kvůli vyčerpání i ona sama někdy na několik dní zavře v pokoji a doma pak chybí základní potraviny.

Chlapcův mladší bratr (12 let, chodí do ZŠ pro děti se speciálními potřebami) na napjaté prostředí reaguje agresivním chováním a výbuchy vzteku, což podle Lukášova vyjádření následně fyzicky řeší širší příbuzenstvo, konkrétně strýc. Lukáš v tomto nastavení volí strategii poslušnosti, mlčení a úniku do online světa.

Jakmile se vyučování přesune do dílen nebo se jedná o manuální školní projekty, Lukášův projev se mění. Při práci rukama se dokáže plně soustředit, jeho úzkostné projevy mizí a chlapec zde zažívá momenty sebedůvěry a úspěchu v činnosti, která ho baví. K budoucímu studiu na učilišti se upíná jako ke světlé perspektivě. Zároveň ho však ochromuje strach z neznámého prostředí a obavy, že kvůli možnému nepřijetí v novém kolektivu a následným absencím selže stejně jako na základní škole a bude z učiliště vyloučen.

Aktivita - 4P

První aktivita, která je nazvána **4P**, poslouží k zamyšlení a řešení náročnějších situací u žáků*yň (či celých třídních kolektivů). Metoda pomáhá odhalovat kořeny obtíží, pojmenování nepokrytých potřeb jednotlivých aktérů*ek, nalézání zdrojů a stanovení kroků. Zmíněné 4P jsou tedy: **příčiny, potřeby, potenciál a plán**.

4 pilíře techniky 4P

Příčiny	cíl: Pochopit kořeny současného stavu, místo pouhého řešení následků.
Potřeby	cíl: Identifikovat skryté i zjevné potřeby žáka*yně/rodiny (i nás samotných).
Potenciál	cíl: Mapování vnitřních i vnějších zdrojů, silných stránek a příležitostí žáka*yně a jeho okolí.
Plán	cíl: Na základě zjištěného vybrat realizovatelné možnosti. Časově ukotvit postup.

V praxi se často setkáváme s tím, že velmi rychle řekneme jednu či dvě potřeby žáka*yně, které jsou nejviditelnější a na tu zaměříme svůj plán podpory. Často tím tak „zamrzneme“ u samotného problému, který vidíme, což je jen aktuální důsledek. Zapomínáme tak na řešení příčin a využití potenciálu žáka*yně (i jeho okolí).

Technika 4P nás nenechá zamrznout u samotného viditelného problému, ale vede nás od pochopení minulosti až po konkrétní kroky do budoucnosti. Technika je ideální pro týmové přemýšlení, kdy členové*ky týmu (skupiny) rozvíjí nápady a myšlenky ostatních. Aktivita skvěle poslouží i ke sjednocení pohledů různých odborností např. na mezioborovém setkání.

Jak aktivitu použít

Pro realizaci aktivity si připravte:

- **potřeby:** flipchart, barevné fixy, lepící lístky (v případě elektronického použití - notebook(y), dataprojektor)
- **čas:** minimálně 45 minut

Dodržujte pravidla: Dokud máte nápady k dané fázi, zůstaňte u ní, pokud má někdo tendenci odskakovat např. již k plánu, můžete myšlenku napsat někam na „parkoviště“ a vraťte se do fáze, u které jste. Jinak se může stát, že zapadnou některé potřeby či potenciál.

Jednotlivé fáze:

1. Úvod:

Co se ve fázi děje: pedagog*žka popisuje fakta k danému příběhu - konkrétní projevy chování, známé informace, ...

Pravidla: Nenálepkujte! Říkejte fakta nikoliv domněnky!

2. Příčiny:

Co se ve fázi děje: Pište na lepící lístky (říkejte nahlas a zapisujte), co podle vás stojí v pozadí aktuálních potíží (ve zdravotním stavu, vztazích, rodině, výuce, ...).

Pokládejte si otázky např.: Co tuto situaci vyvolalo/způsobilo? Kde vidíme hlavní události aktuální situace/obtíží žáka*yně/rodiny? Jaké spouštěče vedly k tomu, že se situace vyhrotila právě nyní? Jsou nějaké opakující se vzorce chování, které k situaci vedly. Které intervence či pokusy o řešení selhaly a z jakého důvodů? Co považuje žák*yně za příčinu vzniklé situace?

Pravidla: Shlukujte příbuzná témata. Nehodnoťte. Hledejte souvislosti.

3. Potřeby:

Co se ve fázi děje: Pojmenovávejte klíčové potřeby jednotlivých osob v příběhu.

Pokládejte si otázky např.: Jakou vidím nenaplněnou potřebu žáka*yně/rodiny. Jaká očekávání nebo hodnoty nejsou naplněny? Jaké potřeby pojmenovává žák*yně? Co chybí nejbližším pečujícím? Jaké potřeby z identifikovaných považujeme za akutní, a které dlouhodobé? Co potřebuji já jako pedagog*žka?

Pravidla: Pokud je potřeb hodně, stanovte ty, na které je potřeba reagovat přednostně (jsou nejvíce akutní/ohrožující, pokud by nebyly naplněny).

4. Potenciál:

Co se ve fázi děje: Jmenujte cokoliv, o co/koho se lze v příběhu opřít: silné stránky žáka*yně; předměty, které ho baví; zájmy; vztahy s vrstevníky i dospělými osobami, ochotní příbuzní, potenciál na straně pečujících osob, pomáhajících profesionálů*ek, ...

Pokládejte si otázky např.: O jaké vnitřní silné stránky, zdroje či dovednosti se může opřít sám žák*yně (u sebe i svého okolí)? Jaké jsou zdroje v okolí žáka*yně? Co fungovalo v minulosti? Jaký je potenciál zapojených profesionálů*ek / pečujících osob / dalších aktérů? V čem vidíme nyní novou příležitost na změnu?

Pravidla: Buďte pozitivní, teď zapomeňte na skepsi. Nasbírejte toho, co nejvíce.

5. Plán:

Co se ve fázi děje: Na základě nutnosti nasycení potřeb a využití potenciálu formulujte možné kroky do plánu. Zvolte ty, které jsou nejaktuálnější (nejakutnější).

Pokládejte si otázky např.: Jaký první krok(y) je v příběhu potřeba udělat? Co využijeme z potenciálních příležitostí? Jaké jsou kompetence zapojených neformálních aktérů i odborníků*ic a jaká je jejich role? Jaký je případný Plán B?

Pravidla: Buďte konkrétní. Ke krokům přidělte odpovědnou osobu a adekvátní termíny realizace.

6. Závěr:

Co se ve fázi děje: Shrňte nahlas obsah plánu - kdo, co a do kdy udělá.

Pravidla: Ověřte si srozumitelnost a realizovatelnost. Stanovte odpovědnou osobu a termín vyhodnocení. Oceňte se.

Aktivitu je možné realizovat na papír (flipchart) či pomocí elektronických nástrojů (Coggle, Canva, Mural, Google dokumenty, ...). Při přemýšlení nad příběhem můžeme využít metodu myšlenkových map, lepících lístků apod. Jak může výstup z techniky 4P na kazuistice Lukáše vypadat v praxi uvidíte na následujících dvou stranách.

Myšlenková mapa 4P: ukázka zpracování 4P pomocí myšlenkové mapy v Coggle (graficky upraveno pro tento dokument)

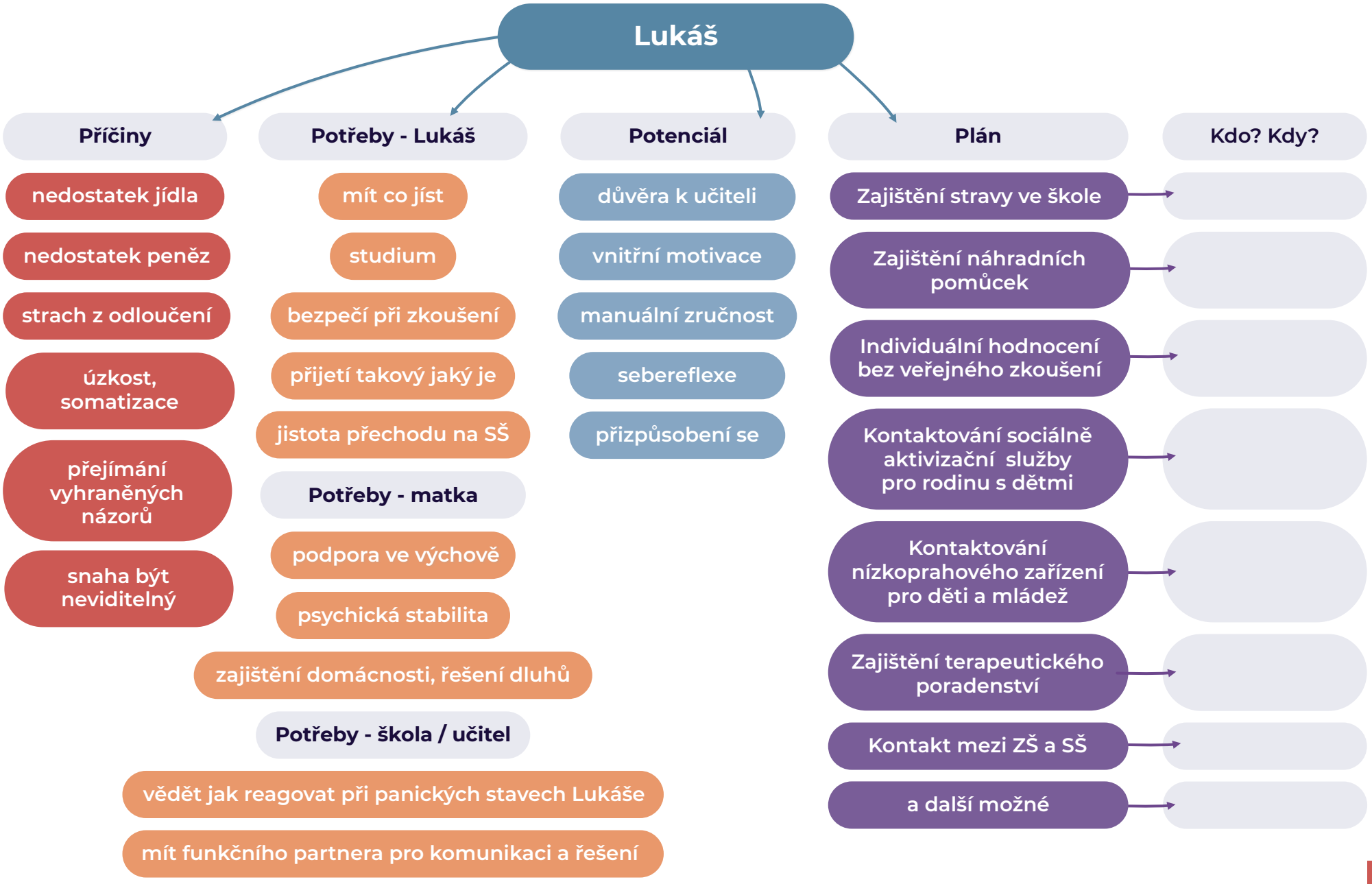

Kvadranty 4P

Ukázka jednoduchého zpracování 4P. Tabulku lze vytvořit v Google/Word dokumentu či si kvadranty nakreslit na flipchart.

Příčiny

- nedostatek jídla
- nedostatek peněz
- strach z odloučení
- úzkost, somatizace
- přejímání vyhraněných názorů
- snaha být neviditelný

Potřeby

Lukáš:

- mít co jíst
- studium
- bezpečí při zkoušení
- přijetí takový jaký je
- jistota přechodu na SŠ

Matka:

- podpora ve výchově
- psychická stabilita
- zajištění domácnosti, řešení dluhů

Škola/Učitel:

- vědět jak reagovat při panických stavech Lukáše
- mít funkčního partnera pro komunikaci a řešení

Potenciál

- důvěra k učiteli
- vnitřní motivace
- manuální zručnost
- schopnost soustředit se
- sebereflexe
- přizpůsobení se

Plán

- Zajištění stravy ve škole
- Zajištění náhradních pomůcek
- Individuální hodnocení bez veřejného zkoušení
- Kontaktování sociálně aktivizační služby pro rodinu s dětmi
- Kontaktování nízkoprahového zařízení pro děti a mládež
- Zajištění terapeutického poradenství
- Kontakt mezi ZŠ a SŠ

Aktivita - Mapa pomoci

Aktivita myšlenkové mapy pomoci přesouvá pozornost od jednoho žáka*yně k plánu podpory pro opakující se témata na škole. Použít ji lze sice i cíleně pro jednoho žáka*yni (podobně jako aktivitu 4P), primárním cílem je ale vytvořit obecnější materiál. Ten pak může zpětně sloužit jako opora při sekci plánu v aktivitě 4P.

Na školách sice bývá k dispozici seznam služeb (často u někoho z poradenského pracoviště), ale samotný výčet názvů obvykle moc neřekne a je v něm těžké se orientovat. Propojení služeb s konkrétními případy a tématy z praxe pomáhá pochopit, proč daná služba existuje a kdy se na ni obrátit – ať už jde o vás, žáky*ně, nebo jejich rodiny. Zároveň vám to může pomoci uvažovat dál než jen ve zkratkách – například že to nejsou vždy jen kliničtí psychologové*žky s dlouhou čekací dobou, na koho se dítě s psychickými obtížemi může obrátit.

Aktivita vás vede od žáka*yně s potíží k jeho potřebám a životní situaci, následně k typům služeb, které mohou pomoci a na závěr k vyhledání konkrétních služeb ve vašem okolí, které by mu mohly pomoci.

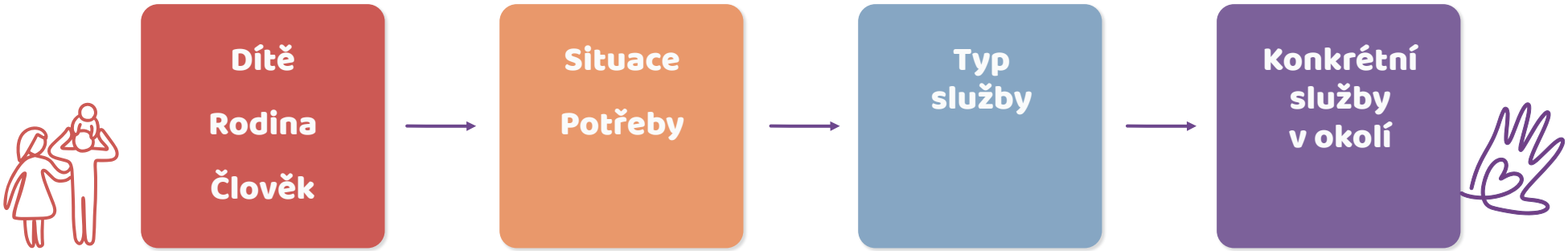

Jak aktivitu použít

Pracujte s kazuistikou. Můžete využít modelové kazuistiky, nebo pracovat s konkrétními žáky*němi vaší školy. Cílem je zorientovat se v síti služeb a projektů. Skrze aktivitu získáte základní přehled typů služeb i konkrétní názvy organizací, které si spojíte s konkrétními potřebami žáků*yň.

Pro realizaci aktivity si připravte:

Potřeby: flipchart, barevné fixy, lepící lístky (v případě elektronického použití notebook/y a dataprojektor), kazuistiky žáků*yň

Pokud škola disponuje: informace o službách v okolí (seznam)

Čas: 60-120 min

Dodržujte pravidlo: Postupujte po jednotlivých vrstvách a nepřecházejte z jedné do druhé, dokud se společně neshodnete, že je čas posunout se dál.

Jednotlivé fáze:

1. Pojmenování potřeb: Společně si přečtěte kazuistiku, nebo si shrňte případ žáka*yně. Doprostřed flipchartu napište jméno žáka*yně, případně si stranou poznamenejte další osoby z příběhu. Kolem pak zapisujte potřeby a témata, ve kterých žák*yně nebo ostatní osoby potřebují posílit.

2. Pojmenování typů služeb: Posuňte se k další vrstvě mapy. Ke každé potřebě doplňujte návrhy typů služeb, institucí nebo aktérů, kteří mohou danou potřebu pomoci naplnit. Pod pojmem „aktér" si můžete představit i zástupce neformální sítě pomoci kolem dítěte – například souseda*ku, bývalou učitelku*ele, kteří mohou Lukášovi pomoci s úkoly, nebo vedoucího volnočasového kroužku.

Tip: Využít můžete již zmíněný materiál od Nevypusť duši – **síť služeb** s podrobnějšími popisy jednotlivých druhů služeb. Pokud vám nevyhovuje souvislý text, přehledně seznam jednotlivých potenciálních aktérů sítě pomoci najdete **zde**:, kde si můžete postupně rozkliknout jednotlivé služby.

Ukázka, jak by mohly vypadat první dvě vrstvy mapy pomoci kolem Lukáše z kazuistiky. V této aktivitě doporučujeme být méně detailní, než v té předchozí.

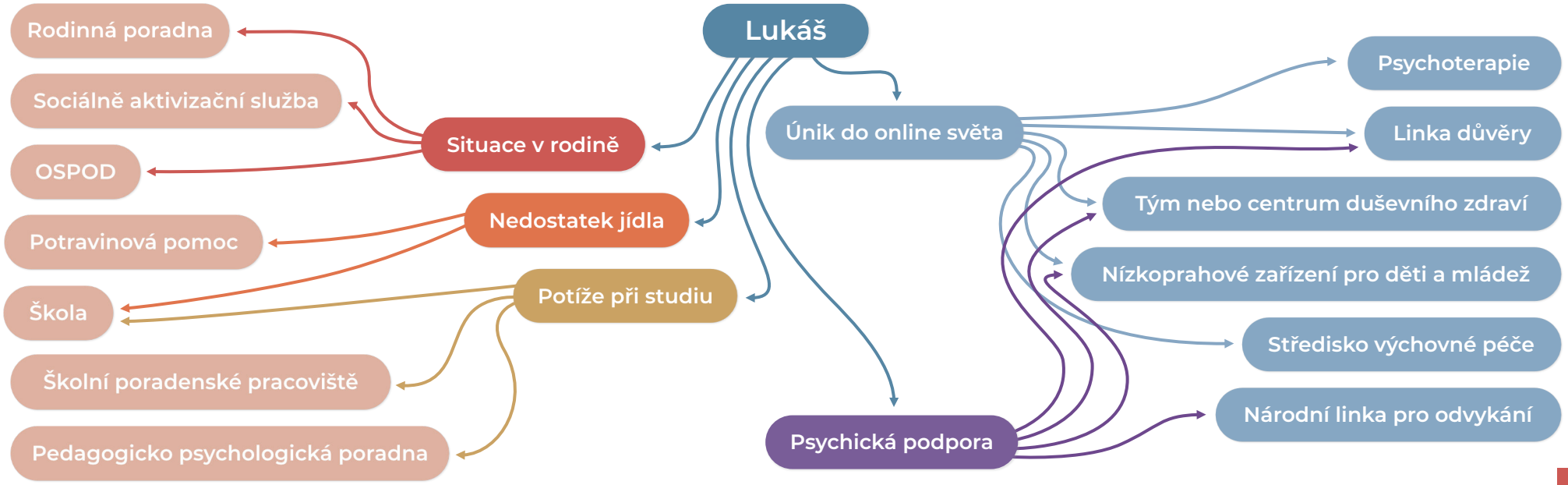

3. Hledání konkrétních služeb v okolí: Ke každému typu služby doplňte ve 3. úrovni konkrétní názvy organizací, institucí nebo kontaktních osob z vaší lokality a nejbližšího okolí. Cílem je uvést alespoň několik konkrétních příkladů daných služeb. Možná zjistíte, že některé služby ve vašem okolí chybí, zatímco jiné jsou zastoupené bohatě.

4. Zobecnění: Předchozí fáze můžete opakovat pro různé žáky*ně – to je zároveň ideální příprava na přechod k fázi zobecnění. Prohlédněte si své mapy kolem jednotlivých žáků*yň a zkuste jejich potřeby zobecnit do skupin podle témat, se kterými se ve své praxi často setkáváte. Případně doplňte i téma, které vám ve vašich mapách chybí. Je přirozené, že vás bude napadat čím dál víc témat – v takovém případě si dejte pauzu a k mapě se pak vraťte s krátkým odstupem, abyste témata mohli přehledně roztřídit. Doprostřed napište anonymizovanou verzi „žáka*yně“ a kolem ní postupně vytvářejte vrstvy témat a na ně navazující služby ve vašem okolí.

Pokud chceme mapu šířit dále (ve škole či dál): Je potřeba položit si a zodpovědět následující otázky:

- Komu bude mapa sloužit? Je stejná varianta vhodná pro více cílových skupin?
- Kdo všechno k ní bude mít přístup? Jen ŠPP nebo celý učitelský sbor či celá škola včetně žáků*yň?
- Chceme, aby mapa byla k tisku, nebo postačí pouze elektronická podoba?
- Pokud chceme verzi k tisku, v jaké formě?

  Tip: osvědčené varianty: tištěná mapa s názvy služeb doplněná o QR kód vedoucí na elektronickou verzi s prokliky, nebo verze mapa + legenda
- Kdo a jak často odpovídá za aktualizaci a redistribuci mapy pomoci? Rozdělte si role.

Tip: Pro elektronickou verzi map doporučujeme aplikace Mural, Coggle nebo Canva – všechny nabízejí šablony pro tvorbu myšlenkových map. Flipcharty lze také vyfotit a nahrát do některého z jazykových modelů (LLM), který z nich mapu rovnou vygeneruje. U neplacených verzí těchto nástrojů ale výsledek nemusí být vždy kvalitní a možnosti dodatečných uživatelských úprav obrázku bývají omezené.

Příklad práce s mapou pomoci: ŠPP po konzultaci s třídním učitelem prošlo aktivitou 4P a identifikovalo Lukášovy potřeby a zvolilo první kroky podpory. V rámci mapy pomoci se pak rozhodli pro podporu pěti prioritních oblastí a k nim z možné nabídky zvolili vybrané služby.

Začali konzultací s OSPODem, která vedla k oslovení místní sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi pro větší pomoc přímo v rodině. Třídní učitel zároveň chtěl pro Lukáše zajistit psychickou podporu a lépe se orientovat, kam ho v podobných případech odkazovat. Pracovníci ŠPP mu proto předali mapu pomoci a ze sekce „psychické obtíže" doporučili místní nízkoprahový klub, o němž měli informace, že je dětem zdarma k dispozici psychoterapeut pro krátkodobou terapii některé dny v týdnu.

Extra: Verze aktivity pro mezioborové/síťovací setkání: Může být smysluplné svolat síťovací setkání, kde se se zástupci jednotlivých služeb sejdete a ověříte, zda vaše mapa odpovídá realitě. Tuto aktivitu lze v anonymizované formě s modelovými kazuistikami ideálně vyzkoušet i na takovém setkání – pomůže to lidem ze služeb lépe určit, ke které potřebě jejich služba patří, případně doplnit poznatky z terénu, ke kterým se přes vyhledávač nedostanete. Osvědčuje se rozestavět u tří stolů tři kazuistiky, rozdělit účastníky*ice do skupin a nechat je střídat se u jednotlivých vrstev mapy vždy u jiné kazuistiky (tzn. skupina 1 zpracuje u kazuistiky 1 potřeby, u kazuistiky 2 pak doplní typy služeb k už hotovým potřebám atd.). Vynaložený čas za organizaci síťovacího setkání se vrací v podobě osobních kontaktů a otevřených dveří ke spolupráci.

Ukázka příkladu mapy pomoci pro město Písek v Jihočeském kraji

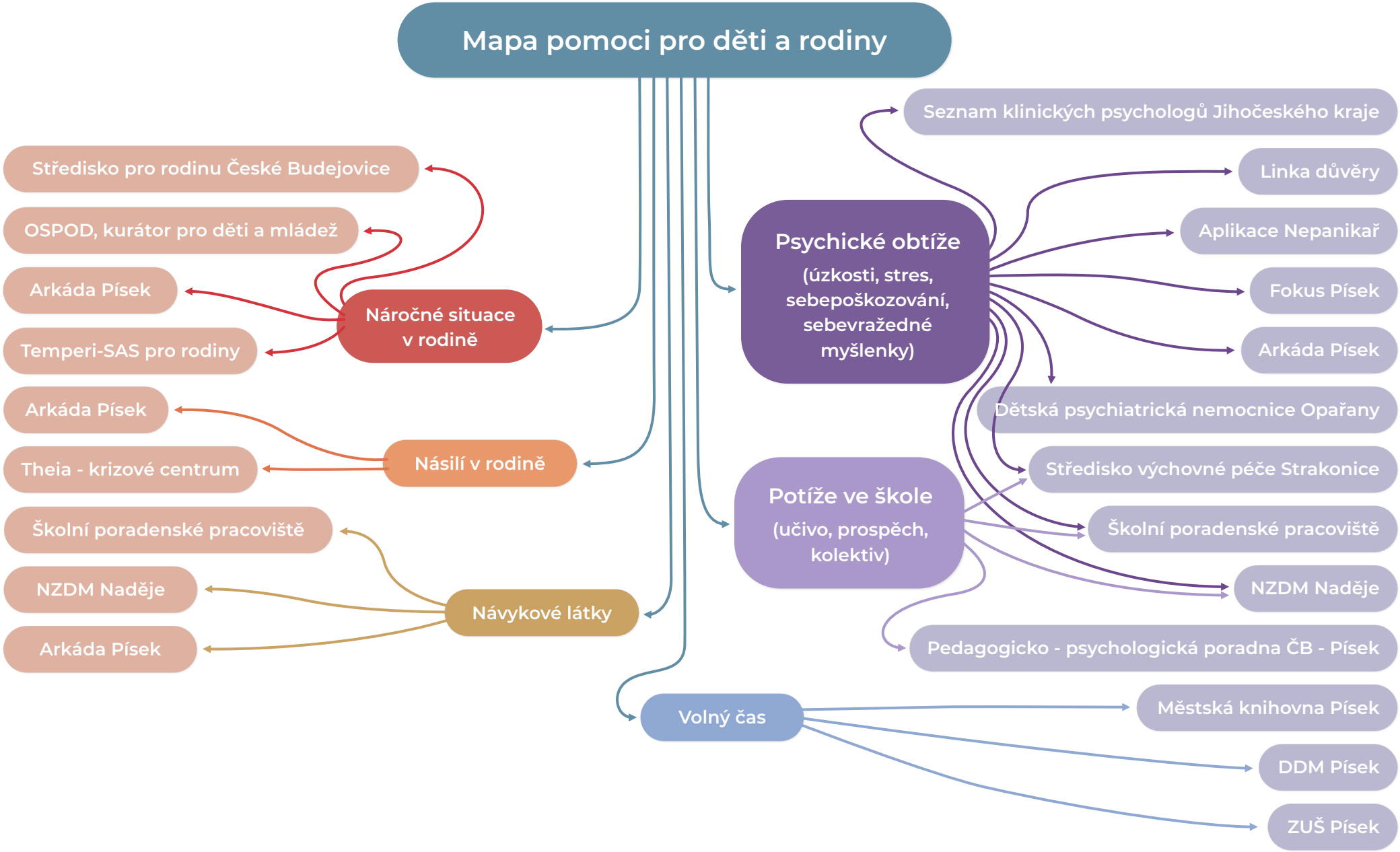

Aktivita - Hranice mých kompetencí

Tato aktivita se zaměřuje především na role jednotlivých pracovníků*ic, kteří pracují s dětmi. Je důležité, abychom při snaze pomoci dokázali dobře odhadnout míru své angažovanosti – to se sice hezky říká, ale otázkou zůstává, jak toho dosáhnout, abychom nepřekračovali hranice své kompetence nebo role a aby naše jednání nebylo matoucí pro okolí, ani pro nás samotné.

Náročné případy, jako je ten Lukášův, v nás mohou vyvolávat obavy a nejistotu. Někteří na to reagují tak, že se snaží dítěti nabídnout úplně vše, co je v jejich silách, aby ho „zachránili“, jiní v dalším extrému naopak od odpovědnosti raději dají ruce pryč. Pravda je většinou někde uprostřed.

Model „Rozpoznat – Reagovat – Předat“ připomíná, že všichni pracovníci*ice ve škole mají společnou roli včas si všimnout, že se něco s žákem*yní nebo ve třídě děje (rozpoznat), a poskytnout stručnou, bezpečnou a přiměřenou první reakci v rámci své pozice (reagovat). Zároveň je důležité vědět, kdy situace přesahuje naše kompetence, a proto ji máme předat kolegovi*yni nebo odborníkovi*ici (předat).

Míra vašich kompetencí v prostřední sekci „reagovat“ bude různá podle vaší role ve škole, vzdělání, zkušeností i osobnosti. Možná se cítíte na to vést s žákem*yní delší podpůrný rozhovor, nebojíte se náročných emocí a dokážete s nimi u žáka*yně vydržet. Nebo naopak víte, že v tématu duševních obtíží si opravdu nejste jistí – i tady může stačit věta: „Já možná nebudu ten, kdo ti s tím poradí, ale můžu ti zkusit nabídnout, kde pomoc hledat.“

Každý z vás má v rámci školy jinou roli a jiné kompetence. Je přirozené, že se občas dostanete do situací, které vaše možnosti nebo odpovědnost přesahují. V následující aktivitě si sami zmapujete své kompetence a zařadíte je do kategorií „semaforu“. Semafor vám pomůže zorientovat se v tom, co je ve vaší roli bezpečné, co si žádá sdílení s někým dalším a kde je nutné situaci předat dál.

- **Zelená –** Co můžete v rámci své role dělat samostatně a je to žádoucí.
- **Oranžová –** Co můžete dělat, ale s podporou, ve spolupráci, po konzultaci, případně s následným sdílením.
- **Červená –** Co do vaší role nepatří; můžete být prvním kontaktem, ale máte povinnost či potřebu předat situaci kompetentnějšímu kolegovi*yni nebo odborníkovi*ici.

Jak aktivitu použít

Pro realizaci aktivity si připravte: psací potřeby, papíry

Čas: 30 minut

Jednotlivé fáze:

Fáze samostatné práce: Aktivitu můžete zaměřit na konkrétní kazuistiku náročného žáka*yně, případně ji pojmout obecněji směrem ke všem žákům*yním či oblasti práce, která spadá do vaší role. Rozdejte si papíry a rozdělte si je na tři sekce – zelenou, oranžovou a červenou. Zapisujte činnosti své práce podle toho, do které kategorie spadají. Pracujte samostatně.

Fáze sdílení: Následně si ve dvojici nebo v celé skupině nasdílíte a porovnáte své hranice kompetencí. Je přirozené, že je budete mít každý trochu jinak nastavené – některé rozdíly mohou odrážet odlišné role, jiné spíš osobní hranice a zkušenosti. Po skupinové diskuzi můžete zkusit dojít ke společnějším hranicím kompetencí pro roli vyučujícího – shodnout se na tom, kde tyto hranice obecně leží.

Příklad možného semaforu kompetencí třídního učitele Lukáše z úvodní kazuistiky:

- všímat si, že se trápí
- vést podpůrný rozhovor, vyslechnout si ho
- podporovat to, co ho přirozeně motivuje ve výuce
- alternativní formy zkoušení
- práce s kolektivem třídy

- dlouhodobější plán podpory
- postup při oznamovací povinnosti
- řešení nevhodného chování žáka vůči dívkám
- jakákoliv nejistota a obavy v postupu
- jak reagovat na akutní psychické obtíže a panické stavy

- zásah do domácnosti a rodiny žáka
- dlouhodobé řešení psychických obtíží a úniku do online světa
- kontakt a péče mimo školu

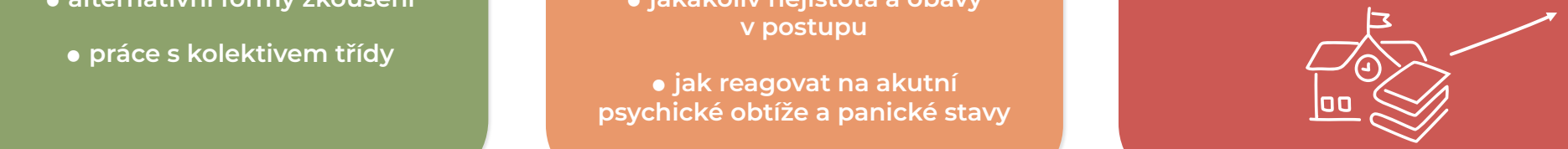

Tip: Toto je další aktivita, která může fungovat i na mezioborovém či síťovacím setkání a pomoct osvětlit, že to, co spadá do červené kategorie u jedné profese (např. učitel*ka nezasahuje přímo do rodiny žáka*yně), může být zelenou kategorií u jiné profese (např. sociální pracovník*ice do rodiny v některých případech zasáhnout může). Jak na síťovací setkání si můžete přečíst **v průvodci od Nevypusť duši.**

Tip: Aktivitu můžete zaměřit také na konkrétní témata, se kterými za vámi žáci*kyně mohou přijít, a rozdělit je podle náročnosti. Například: v zelené kategorii vedete podpůrný rozhovor o náročných vztazích nebo potížích s učením, v oranžové o psychických obtížích a v červené o poruchách příjmu potravy. Pomoci vám s tím mohou karty **Místa strachu od Nevypusť duši.**

Extra: Reflektivní aktivity na hranice:

Zkuste si představit, že se v práci setkáte se situací v “červené zóně”. Je na vás vyvíjen tlak vyhovět, i když to nespadá do vašich kompetencí. Představte si sebe, jak v té situaci udržíte svou hranici.

- Co vám k tomu hranici udržet pomohlo?
- Co to přineslo vám?
- Co to přineslo žákovi*yni?

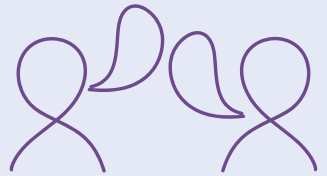

Buďte konkrétní. Odpovědi si buď napište, nebo sdílejte mezi sebou.

Závěr

Práce s životními příběhy žáků*yň a jejich rodin bývá emočně náročná – i proto jsme tento materiál stavěli na přesvědčení, že v tom nikdy nemusíte být sami. Aktivity 4P, mapa pomoci i hranice kompetencí spolu tvoří jeden celek: pomáhají vám vidět příběh žáka*yně v celé jeho šíři, poskládat podporu na míru a zároveň si ujasnit, kam sahá vaše role a kde je čas přizvat další ruce. Zároveň, ale mohou fungovat i samostatně a lze je na sebe v rámci rozvoje ŠPP či práce ŠPP s pedagogickým sborem navazovat.

Zájem o potřeby žáků*yň a čas, který jim věnujete, je sám o sobě formou péče o wellbeing celé školy. Díky systematickému přemýšlení nad náročnými případy dokážete pomoc doručit efektivněji a včas – a v budoucnosti to může ulevit i vám samotným od pracovní i psychické zátěže. Každý žák*yně je sice jiný, ale mnohé potřeby, se kterými se setkáváte, se budou opakovat. Čím víc budete tyto nástroje používat, tím přirozeněji se vám bude dařit v příbězích žáků*yň orientovat – a tím jistěji budete vědět, jak postupovat.

Podstatné je všímat si situace žáků*yň, nenechat ji bez reakce a poskytnout jim podporu v mezích toho, co je ve vašich silách a kompetencích. Při řešení náročných případů pamatujte:

- Nemusíte znát odpověď na všechno.
- Máte právo požádat o pomoc.
- Předání případu není selhání, ale profesionální krok, který chrání vás i žáky*ně.
- Chyby jsou přirozenou součástí učení – i toho profesního.
- Nejste v tom sami – pracujete v týmu a v širší síti lidí, kterým na dětech záleží.

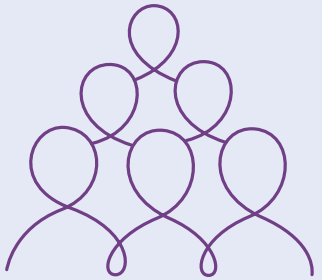

Děkujeme, že tomuto tématu věnujete svůj čas a energii. Každý krok směrem k lepšímu porozumění potřebám žáků*yň má smysl, o kterém z našich zkušeností žáci*kyně často mluví. Vyhněte se syndromu přihlížejícího a buďte aktivní.